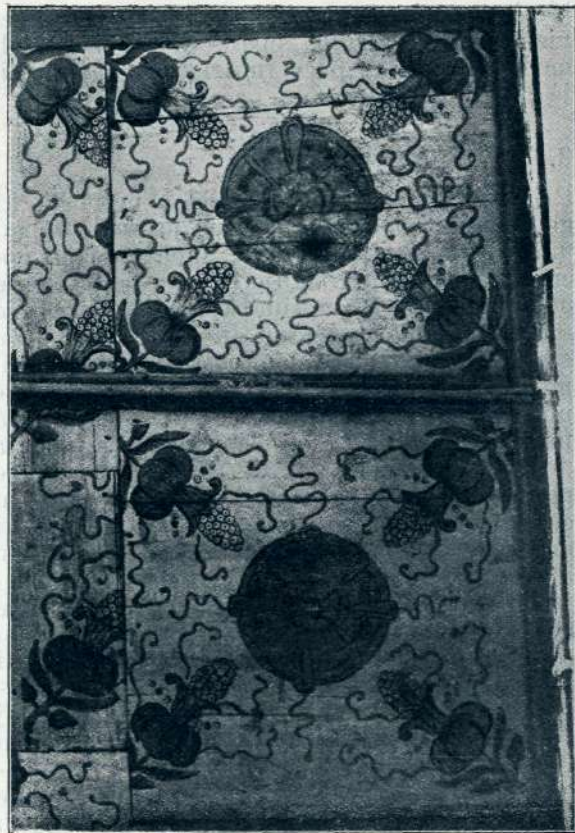

Modroslovec in esteta Herman grof Keyserling razglablja o tem v eseju »Zgradba duhovnosti« takole:

»Sedanja mladina je zrastle v strelskih jarkih. Nasilno primitiviziranje, ki ga je povzročila vojska, je privedlo do konca razvoj, začet po preiščeni intelektualnosti. Na vprašanje: »zakaj in čemu določene forme,« so odgovarjali, da so forme sploh nepotrebne. Tako je ono, kar tako radi imenujejo futurizem, za ljudi, ki jih zanima prastanje, najboljša duševna hrana. Po taktu krčevito hitrih pesmi, krivonogo korakajoče, z nahrbtniki obložene ženske-izletnice, brez najmanjše ničemurnosti, zbujaajo starodavne vizije iz onega pračasa, ko o lepem spolu še ni bilo govora. Nadaljnji nauk najdeš v kopalščih. Tu se človeku posveti, kako zelo da je to, kar ljudje imenujemo ljubezen, odkar so se pojavili pesniki, umetna tvorba in kako jo je vsled tega lahko spraviti s sveta. Napačno pojmuje življenje v modernih kopalščih, kdor ga smatra za demoralizujoče; nasprotno ono pride po najkrajši poti do popolne nedolžnosti. Kdo bi mogel dvoriti dami, ki se pokaže takoj nezakrita? V začetku se pač lahko povrneje razmere iz Sodome in Gomore, če odpade distanca, sčasoma pa nastopi popolnoma nujno ravno nasprotje. Nobena žival ni pokvarjena, le malo jih je poželjivih. Kjer preneha samodelovanje fantazije, tam postane hotenje narave zakon. Greh se neha, zmaga nedolžnost. Gospodje in dame postanejo samci in samice, ki se srečavajo, razen v kratkih trenutkih, brez vsakega zanimanja.«

»Zadnjo besedo ima najmodernejša umetnost. Naj je dadaistična ali pa ekspresionistična, šušmarska ali pa genialna, vedno stremi za stanjem, ki je vladalo, preden so začeli ustvarjati sedanje forme. Zakaj ne? Prehodila bo vnovič stara pota do kulture, upajmo da z ono zavestjo izvirnosti, ki navdaja vsakogar v prvi ljubezni, in bo prišla najbrž kmalu do nove klasike. Zaenkrat pa je umetnost prenehala biti umetnost. Vrnila se je v naročje pramatere, odkoder se je izdiferenciralo vse stvarstvo. Prav vsled tega vpliva globoko in po vsi pravici. Tudi drevesne korenine so globlje kot krona. Nobena artikularna govorica ne pove toliko kot prvo jecljanje. Zakaj? Ker se človeštvo še ni naučilo popolnoma govoriti. Odprta je torej tistemu, ki je sit dosedanega ustvarjanja, še druga boljše pot kot »nazaj k naravi«. Opozoril bi le ljudi, ki jim niso neprijetna filozofska razmotrivanja, na sledeče: boj zoper konvencionalnost, temeljito zapčet in voden, ni ničesar drugega kot boj zoper vse, kar je rojeno iz duha sploh. To je dokazal boljše vizem vsemu svetu, če gledamo s stališča narave. Brez zavednih in samovoljnih omejitev ni ljubezni, ne socialne izobrazbe niti umetnosti. Kant je pokazal, kakšna zamotana mreža pojmovnih odnosov je potrebna, da se rodi, kar imenujemo

KOSTANJ: LESENI STROP, NOVEJSI DEL (1725).

znanstveni ljudje spoznanje. Živalski instinkt ne rabi takih posrednosti, za to pa je omejen in ne more imeti spoznanja v našem smislu. Iz vsake svobodne duševne konstrukcije nastane nova etaža nalik resničnosti in ni mogoče predvideti doklej gre ta razvoj. Ali ni ničesar vzvišenejšega kot ljubezen, ki jo poznamo doslej? Mistiki so slutili vzvišenejše stvari. Ali ni plemenitejše skupnosti kot so doslej uresničene? Utopistov ni manjkalo nikoli. Toda utopija v socialnem življenju pomeni navadno nekaj drugega kot pa enačba višje vrste v matematiki, poduhovljena oblika lepote v umetnosti. Uresničenje slednje je mogoče, naj bo že v praksi kakorkoli. Edino nujno je, da dana konstrukcija pogojev ne nasprotuje lastni možnosti. Vsled tega je, mimogrede rečeno, neizvedljiv dosedanji socializem. Toda narava sama nam ne stavlja nikakih mej, prav gotovo ne navzgor. Od svobodne volje je odvisno, da določi resničnosti take ali drugačne meje. Vsled tega je podiranje duhovnosti, ki se dandanes vrši in vseh poljih, strahotna zabloda. Damo je mogoče ponižati v ženščino, ljubezen spraviti iz sveta, umetnost oropati vseh njenih najvišjih sredstev, — toda za to ne bo življenje boljše, ampak ubornejšee. Periodična obubožanja so sicer do gotove meje neizbežna. Toda razkroj ni nikoli ideal. Da iščejo ljudje